Przegląd Kościelny

Nr. 8. Poznań, 21 Sierpnia 1879. Rok I.

„Przegląd Kościelny“ wychodzi co tydzień w czwartek. — Przedpłata kwartalna wynosi na całe Niemcy 3 mrk., dla Galicyi i Austryi 2 fl., w innych krajach cena prenumeracyjna z doliczeniem odnośnego portoryum. — Biuro redakcyi przy ulicy Seminaryjskiej Nr. 2. — Rękopisma nadsyłane Redakcyi, jeśli nie zostaną zużyte, zwracają się na żądanie. — Listy do Redakcyi winny być frankowane.

SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI

LEONIS
DIVINA PROVIDENTIA
PAPAE XIII
EPISTOLA ENCYCLICA

AD PATRIARCHAS PRIMATES ARCHIEPISCOPOS ET EPISCOPOS UNIVERSOS CATHOLICI ORBIS GRATIAM ET COMMUNIONEM CUM APOSTOLICA SEDE HABENTES.

Venerabilibus Fratribus Patriarchis Primatibus Archiepiscopis et Episcopis universis catholici orbis gratiam et communionem cum Apostolica Sede habentibus

LEO PP. XIII

Venerabiles Fratres Salutem et Apostolicam Benedictionem.

Aeterni Patris Unigenitus Filius, qui in terris apparuit, ut humano generi salutem et divinae sapientiae lucem afferret, magnum plane ac mirabile mundo contulit beneficium, cum caelos iterum ascensurus, Apostolis praecepit, ut „euntes docerent omnes gentes“ (Matt. XXVIII, 19); Ecclesiamque a se conditam communem et supremam populorum magistram reliquit. Homines enim, quos veritas liberaverat, veritate erant conservandi: neque diu permansissent caelestium doctrinarum fructus, per quos est homini parta salus, nisi Christus Dominus erudiendis ad fidem mentibus perenne magisterium constituisset. Ecclesia vero divini Auctoris sui cum erecta promissis, tum imitata caritatem, sic jussa perfecit, ut hoc semper spectarit, hoc maxime voluerit, de religione praecipere et cum erroribus perpetuo dimicare. Huc sane pertinent singulorum Episcoporum vigilati labores; huc conciliorum perlatae leges ac decreta, et maxime Romanorum Pontificum sollicitudo quotidiana, penes quos, beati Petri Apostolorum Principis in primatu successores, et jus et officium est docendi et confirmandi fratres in fide. Quoniam vero, Apostolo monente, „per philosophiam et inanem fallaciam“ (Coloss. II, 8) Christifidelium mentes decipi solent, et fidei sinceritas in hominibus corrumpi, idcirco supremi Ecclesiae Pastores muneris sui perpetuo esse duxerunt etiam veri nominis scientiam totis viribus provehere, simulque singulari vigilantia providere, ut ad fidei catholicae normam ubique traderentur humanae disciplinae omnes, praesertim vero philosophia, a qua nimirum magna ex parte pendet ceterarum scientiarum recta ratio. Id ipsum et nos inter cetera breviter monuimus, Venerabiles Fratres, cum primum Vos omnes per Litteras Encyclicas allocuti sumus; sed modo rei gravitate et temporum conditione compellimur rursus Vobiscum agere de ineunda philosophicorum studiorum ratione, quae et bono fidei apte respondeat, et ipsi humanarum scientiarum dignitati sit consentanea.

Si quis in acerbitatem nostrorum temporum animum intendat, earumque rerum rationem, quae publice et privatim geruntur, cogitatione complectatur, is profecto comperiet, fecundam malorum causam, cum eorum quae premunt, tum eorum quae pertimescimus, in eo consistere, quod prava de divinis humanisque rebus scita, e scholis philosophorum jampridem profecta, in omnes civitatis ordines irrepserint, communi plurimorum suffragio recepta. Cum enim insitum homini natura sit, ut in agendo rationem ducem sequatur, si quid intelligentia peccat, in id et voluntas facile labitur: atque ita contingit, ut pravitas opinionum quarum est in intelligentia sedes, in humanas actiones influat, easque pervertat. Ex adverso, si sana mens hominum fuerit et solidis verisque principiis firmiter insistat, tum vero in publicum privatumque commodum plurima beneficia progignet. Equidem non tantum humanae philosophiae vim et auctoritatem tribuimus, ut cunctis omnino erroribus propulsandis, vel evellendis parem esse judicemus: sicut enim, cum primum est religio christiana constituta, per admirabile fidei lumen „non persuasibilibus humanae sapientiae verbis diffusum, sed in ostensione spiritus et virtutis“ (1 Cor. II, 4); orbi terrarum contigit ut primaevae dignitati restitueretur; ita etiam in praesens ab omnipotenti potissimum virtute et auxilio Dei expectandum est, ut mortalium mentes, sublatis errorum tenebris, resipiscant.

Sed neque spernenda, neu posthabenda sunt naturalia adjumenta, quae divinae sapientiae beneficio fortiter suaviterque omnia disponentis, hominum generi suppetunt; quibus in adjumentis rectum philosophiae usum constat esse praecipuum. Non enim frustra rationis lumen humanae menti Deus inseruit; et tantum abest, ut superaddita fidei lux intelligentiae virtutem extinguat aut imminuat, ut potius perficiat, auctisque viribus, habilem ad majora reddat. Igitur postulat ipsius divinae Providentiae ratio, ut in revocandis ad fidem et ad salutem populis etiam ab humana scientia praesidium quaeratur: quam industriam, probabilem ac sapientem, in more positam fuisse praeclarissimorum Ecclesiae Patrum, antiquitatis monumenta testantur. Illi scilicet neque paucas, neque tenues rationi partes dare consueverunt, quas omnes perbreviter complexus est magnus Augustinus, „huic scientiae tribuens... illud quo fides saluberrima... gignitur, nutritur, defenditur, roboratur“ (De Trin., lib. XIV c. I.)

Ac primo quidem philosophia, si rite a sapientibus usurpetur, iter ad veram fidem quodammodo sternere et munire valet, suorumque alumnorum animos ad revelationem suscipiendam convenienter praeparare; quamobrem a veteribus modo praevia ad christianam fidem institutio (Clem. Alex. Strom., lib. I c. 16; l VII c. 3), modo christianismi praeludium et auxilium (Orig. ad Greg. Thaum), modo ad Evangelium paedagogus (Clem. Alex. Strom. I, c. 5) non immerito appellata est.

Et sane benignissimus Deus, in eo quod pertinet, ad res divinas, non eas tantum veritates lumine fidei patefecit quibus attingendis impar humana intelligentia est, sed nonnulas etiam manifestavit, rationi non omnino impervias, ut scilicet, accedente Dei auctoritate statim et sine aliqua erroris admixtione omni-

bus innotescerent. Ex quo factum est, ut quaedam vera, quae vel divinitus ad credendum proponuntur, vel cum doctrina fidei arctis quibusdam vinculis colligantur, ipsi ethnicorum sapientes, naturali tantum ratione praelucente, cognoverint, aptisque argumentis demonstraverint ac vindicaverint. Invisibilia enim ipsius, ut Apostolis inquit, a creatura mundi per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas (Rom. I, 20); et gentes quae legem non habent... ostendunt nihilominus opus legis scriptum in cordibus suis" (Rom. II, 14—15). Haec autem vera, vel ipsis ethnicorum sapientibus explorata, vehementer est opportunum in revelatae doctrinae commodum utilitatemque convertere, ut reipsa ostendatur, humanam quoque sapientiam, atque ipsum adversariorum testimonium fidei christianae suffragari. Quam agendi rationem, non recens introductam, sed veterem esse constat, et sanctis Ecclesiae Patribus saepe usitatam. Quin etiam venerabiles isti religiosarum traditionum testes et custodes formam quamdam ejus rei et prope figuram agnoscunt in Hebraeorum facto, qui Aegypto excussuri, deferre secum jussi sunt argentea atque aurea Aegyptiorum vasa cum vestibus pretiosis, ut scilicet, mutato repente usu, religioni veri Numinis ea supellex dedicaretur, quae prius ignominiosis ritibus et superstitioni inservierat. Gregorius Neocaesariensis (Orat. paneg. ad Orig.) laudat Origenem hoc nomine, quod plura ex ethnicorum placitis ingeniose decerpta, quasi erepta hostibus tela, in patrocinium christianae sapientiae et perniciem superstitionis singulari dexteritate retorserit. Et parem disputandi morem cum Gregorius Nazianzenus (Vit. Moys.), tum Gregorius Nyssenus (Carm. I, Iamb. 3) in Basilio Magno et laudant et probant; Hieronymus vero magnopere commendat in Quadrato Apostolorum discipulo, in Aristide, in Justino, in Irenaeo, aliisque permultis (Epist. ad Magn.) Augustinus autem, „Nonne aspicimus, inquit, quanto auro et argento et veste suffarcinatus exierit de Aegypto Cyprianus, doctor suavissimus et martyr beatissimus? quanto Lactantius? quanto Victorinus, Optatus, Hiliarius? ut de vivis taceam quantd innumerabiles Graeci"? (De doctr. christ., l. II, c. 40). Quod si vero naturalis ratio opimam hanc doctrinae segetem prius fudit, quam Christi virtute fecundaretur, multo uberiorem certe progignet, posteaquam Salvatoris gratia nativas humanae mentis facultates instauravit et auxit. Ecquis autem non videas, iter planum et facile per hujusmodi philosophandi genus ad fidem aperiri?

Non his tamen limitibus utilitas circumscribitur, quae ex illo philosophandi instituto dimanat. Et revera divinae sapientiae eloquiis graviter reprehenditur eorum hominum stultitia, qui „de his quae videntur bona, non potuerunt intelligere Eum qui est; neque, operibus attendentes, agnoverunt quis esset artifex" (Sap. XIII, 1). Igitur primo loco magnus hic et praeclarus ex humana ratione fructus capitur, quod illa Deum esse demonstret: „a magnitudine enim speciei et creaturae cognoscibiliter poterit Creator horum videri" (Sap. XIII, 5). Deinde Deum ostendit omnium perfectionum cumulo singulariter excellere, infinita in primis sapientia, quam nulla usquam res latere, et summa justitia, quam pravus nunquam vincere possit affectus, ideoque Deum non solum veracem esse, sed ipsam etiam veritatem falli et fallere nesciam. Ex quo consequi perspicuum est, ut humana ratio plenissimam verbo Dei fidem atque auctoritatem conciliet.

Simili modo ratio declarat, evangelicam doctrinam mirabilibus quibusdam signis, tamquam certis certae veritatis argumentis, vel ab ipsa origine emicuisse: atque ideo omnes, qui Evangelio fidem adjungunt, non temere adjungere, tamquam doctas fabulas secutos (II Petr. I, 16), sed rationabili prorsus obsequio intelligentiam et judicium suum divinae subjicere auctoritati. Illud autem non minoris pretii esse intelligitur, quod ratio in perspicuo ponat, Ecclesiam a Christo institutam (ut statuit Vaticana Synodus) „ob suam admirabilem propagationem, eximiam sanctitatem et inexhaustam in omnibus locis fecunditatem, ob catholicam unitatem, invictamque stabilitatem, magnum quoddam et perpetuum esse motivum credibilitatis, et divinae suae legationis testimonium irrefragabile" (Const. dogm. de Fid. cath. cap. III).

Solidissimis ita positis fundamentis, perpetuus et multiplex adhuc requiritur philosophiae usus, ut sacra Theologia naturam, habitum, ingeniumque verae scientiae suscipiat atque induat. In hac enim nobilissima disciplinarum magnopere necesse est, ut multae ac diversae caelestium doctrinarum partes in unum veluti corpus colligantur, ut suis quaeque locis convenienter dispositae, et ex propriis principiis derivatae apto inter se nexu cohaereant; demum ut omnes et singulae suis iisque invictis argumentis confirmentur. Nec silentio praetereunda, aut minimi facienda est accuratior illa atque uberior rerum, quae creduntur cognitio, et ipsorum fidei mysteriorum, quoad fieri potest, aliquanto lucidior intelligentia, quam Augustinus aliique Patres et laudarunt et assequi studuerunt, quamque ipsa Vaticana Synodus (Const. cit., cap. IV) fructuosissimam esse decrevit. Eam siquidem cognitionem et intelligentiam plenius et facilius certe illi consecuntur, qui cum integritate vitae fideique studio ingenium conjungunt philosophicis disciplinis expolitum, praesertim cum eadem Synodus Vaticana doceat, ejusmodi sacrorum dogmatum intelligentiam „tum ex eorum, quae naturaliter cognoscuntur, analogia; tum e mysteriorum ipsorum nexu inter se et cum fine hominis ultimo" peti oportere (Const. cit., cap IV).

Postremo hoc quoque ad disciplinas philosophicas pertinet, veritates divinitus traditas religiose tueri, et iis qui oppugnare audeant resistere. Quam ad rem, magna est philosophiae laus, quod fidei propugnaculum ac veluti firmum religionis munimentum habeatur. „Est quidem, sicut Clemens Alexandrinus testatur, per se perfecta et nullius indiga Servatoris doctrina, cum sit Dei virtus et sapientia. Accedens autem graeca philosophia veritatem non facit potentiorem; sed cum debiles efficiat sophistarum adversus eam argumentationes, et propulset dolosas adversus veritatem insidias, dicta est vineae apta sepes et vallus" (Strom. lib. I, c. 20). Profecto sicut inimici catholici nominis, adversus religionem pugnaturi, bellicos apparatus plerumque a philosophica ratione mutuantur, ita divinarum scientiarum defensores plura e philosophiae penu depromunt, quibus revelata dogmata valeant propugnare. Neque mediocriter in eo triumphare fides christiana censenda est, quod adversariorum arma, humanae rationis artibus ad nocendum comparata, humana ipsa ratio potenter expediteque repellat.

Quam speciem religiosi certaminis ab ipso gentium Apostolo usurpatam commemorat S. Hieronymus scribens ad Magnum: „Ductor christiani exercitus Paulus et orator invictus, pro Christo causam agens, etiam inscriptionem fortuitam arte torquet in argumentum fidei: didicerat enim a vero David extorquere de manibus hostium gladium, et Goliath superbissimi caput proprio mucrone truncare" (Epist. ad Magn.). Atque ipsa ecclesia istud a philosophia praesidium christianos doctores petere non tantum suadet, sed etiam jubet. Etenim Concilium Lateranense V posteaquam constituit „omnem assertionem veritati illuminatae fidei contrariam omnino falsam esse, eo quod verum vero minime contradicat" (Bulla: Apostolici regiminis), philosophiae doctoribus praecipit, ut in dolosis argumentis dissolvendis studiose versentur; siquidem, ut Augustinus testatur, „si ratio contra divinarum Scripturarum auctoritatem redditur, quamlibet acuta sit, fallit veri similitudine; nam vera esse non potest" (Epist 143 (al. 7), ad Marcellin. n. 7).

(Dalszy ciąg nastąpi).

STOSUNEK PIOTRA W.
do
UNII W POLSCE.

(Dokończenie).

4. Pierwsza sposobność do skorzystania z prawa opieki nad schizmą w Polsce, nabytego rzekomo przez traktat wieczysty, zatwierdzony na sejmie warszawskim r. 1710, nadarzyła się carowi krótko po sejmie. Po uprowadzeniu do niewoli w głąb Rosyi Biskupa łuckiego, Dyonizego Żabokrzyckiego i daremnem upominaniu się o jego wydanie przez nuncyusza apostolskiego, króla Augusta II i stany Rzeczypospolitéj, powierzono zarząd osieroconéj dyecezyi Bazylianowi, zostającemu w Unii, ks. Cyrylowi Szumlańskiemu. Tymczasem w ciągu r. 1710 nadchodzi Piotr do Łucka i pod wpływem jego a po części i pod wpływem tamtejszego Bractwa, zaciętego w schizmie, Cyryl Szumlański odpada od Unii, a zasłaniając się wyborem na Biskupa łuckiego przez jakąś gromadę schizmatyków wołyńskich, ufny w protekcyą potężnego cara, idzie bez wiedzy króla polskiego do Kijowa, bierze tamże z rąk schizmatyckiego metropolity święcenie biskupie i wróciwszy do Łucka, przywłaszcza sobie jurysdykcyą biskupią nad całą dyecezyą. Król na przedstawienia metropolity Jerzego Winnickiego i Papieża Klemensa IX uniwersałem, wydanym dnia 17 października r. 1711, zakazuje mu wykonywać władzę biskupią nad dyecezyą i dyecezanom zabrania uznawać kogo innego zwierzchnikiem swoim dyecezalnym krom tego, którego im Papież przyśle. Car upatruje w tym uniwersale królewskim pogwałcenie traktatu wieczystego, zatwierdzonego przez stany Rzeczypospolitéj w Warszawie, a w szczególności paragrafu 9 tego traktatu, gdzie mowa o tem: „że episkopi łucki, halicki itd. żadnego uciśnienia i ani do wiary rzymskiéj, ani do Unii przymuszenia mieć nie będą i że im wolno będzie brać poświęcenie od metropolity kijowskiego,“ oświadcza, że właśnie na mocy tego traktatu Szumlański święcenie biskupie wziął w Kijowie i wyraża nadzieję, że król krzywdę Szumlańskiemu i dyzunitom wyrządzoną wynadgrodzi i do rządów dyecezyi wrócić mu pozwoli (d. 19 lutego r. 1712 [1]).

Na takie wywody, wyprowadzane z traktatu wieczystego, nie było odpowiedzi i dla tego król August bardzo słusznie nie tylko życzeniu Piotra, aby Szumlańskiemu wolno było ster dyecezyi łuckiéj objąć, zadość nie uczynił, ale na hramotę jego nic mu nie odpisał, jak to wyraźnie Bantysz Kamieński poświadcza. Szumlański zaś przekonawszy się, że w Polsce utrzymać się nie zdoła, poszedł do Rosyi i otrzymał od cara władyctwo perejasławskie [2]).

5. Car choć upokorzony nieodebraniem odpowiedzi od Augusta II na swój list, nie pozwolił się zbić z toru. Nie odzywał się wprawdzie potem przez kilka lat do Augusta w sprawie swych jednowierców, ale nie przestał bynajmniéj zajmować się ich losem najtroskliwiéj. Aż do końca panowania swego odbiera skargi po skargach, wywoływane przez swych agentów, od schizmatyków polskich na nieznośny ucisk Rzymian i unitów i podobnież w téj materyi referaty od swych rezydentów w Polsce. Książka Bantysza Kamieńskiego pełna jest tych skarg. Najruchliwszym pod tym względem był perewodczyk czyli tłomacz ambasady rosyjskiéj w Warszawie, Ignacy Rudakowski. W uznaniu zasług jego proszą schizmatycy polscy pod dniem 1 marca r. 1721 kanclerza państwa rosyjskiego hr. Gołowina, aby go posunął do rangi komisarza i rezydenta mohilowskiego, aby, mieszkając w Mohilowie, bliżéj nich był i spieszniéj i skuteczniéj pomagać im mógł. Jakoż wnet Rudakowski (roku 1722) tego zaszczytu się doczekał; naprzód otrzymał rozkaz z Petersburga, aby litewskie i białoruskie kolonie schizmatyckie objechał, na miejscu potrzeby ich zbadał, a potem stale osiadł w Mohilowie. Dodano mu nadto do rady i pomocy dyzunickiego mnicha Justyna Rudzińskiego. Na nowem stanowisku pozostał Rudakowski aż do śmierci Piotra W., to służąc radą i pomocą schizmatykom, zwłaszcza białoruskim przeciw unitom, to zbierając pilnie wiadomości o każdym najmniejszym zatargu schizmatyków z katolikami, o każdym swawolnym akcie osób prywatnych przeciw schizmatykom, cerkwiom schizmatyckim lub monasterom ich i starannie donosząc o tem wszystkiem panu swojemu. Nie mniéj gorliwym protektorem i propagatorem schizmy na Białéj Rusi i Litwie w imieniu i pod osłoną cara był do r. 1720 kniaź Sylwester Czetwertyński, potomek staréj ruskiéj rodziny, osiadłéj od wieków na Wołyniu, człowiek namiętny i niesłychanie chciwy władzy i znaczenia, sam jeden ze wszystkich członków wielkiéj rodziny swojéj, już wówczas katolickiéj-łacińskiéj, pozostał uporne w schizmie i oddał się w służbę cara moskiewskiego. W pierwszych latach XVIII wieku pojechał do Moskwy i wziął święcenie na Biskupa smoleńskiego, chcąc jako taki rozciągnąć juryzdykcyą swoją na dyzunitów, zamieszkałych na Białéj Rusi i Litwie, a pozbawionych podówczas własnego Biskupa. Nie osiadł jednak w Smoleńsku. Czy mu może duszno było pod dobroczynnem berłem cara? Nie wiemy! Przybył natomiast w r. 1707 do Mohilowa, a przeląkłszy się czy to nadejścia Szwedów, czy protestacyi rządu polskiego, nie uznającego osobnéj schizmatyckiéj mohilowskiéj dyecezyi, po trzech miesiącach pobytu wyniósł się ztąd i osiadł na czas niejaki w dziedzicznym majątku swoim na Wołyniu, w Czetwertyni. Z tego miejsca przecież śledził bacznie upadek schizmy, a rozwój unii w Polsce i patrzał z przerażeniem na to, jak mimo wszystkie starania agentów moskiewskich liczba cerkwi schizmatyckich raczéj się zmniejszała, aniżeli powiększała. To spostrzeżenie utwierdziło go w przekonaniu, że innego ratunku dla schizmy w Polsce nie ma, jak ustanowienie stałego miejscowego dla nich Biskupa i to na Białéj Rusi w Mohilowie, gdzie najwięcéj zwolenników schizmy. Takież przekonanie wyrobiło się i w Petersburgu; być może, że za wpływem i insynuacyą kniazia Sylwestra. Od roku bowiem 1713 czyni i ponawia rząd rosyjski na dworze polskim kroki o zatwierdzenie Sylwestra Czetwertyńskiego episkopem mohilowskim. Król August ociągał się przez kilka lat z zatwierdzeniem, tem więcéj, że dyplomem z r. 1699 uznał jedynie prawowitym Biskupem mohilowskim Arcybiskupa połockiego. Zniecierpliwiony długą zwłoką Czetwertyński, uprzedza zatwierdzenie królewskie i w początkach r. 1720 jawnie występuje jako Biskup mohilowski. W tym charakterze pozwala sobie nawet d. 1 kwietnia r. 1720 wysłać wielki memoryał do cara z różnemi skargami na ucisk prawosławia w Polsce, podając w nim oraz środki, jakichby użyć należało dla zapobieżenia mu na przyszłość. Kniaź nie liczy się bardzo z prawdą w memoryale swoim. Kto ma jakie takie pojęcie o rządzie polskim XVIII wieku, ten od razu dostrzeże, że kniaź albo przesadza, albo wprost nieprawdę mówi. A już pretensye i zuchwałość kniazia wobec rządu polskiego granic nie znają. Memoryał jego zaczyna się np. od słów: „Nie zdarza się podobne pod słońcem uciśnienie, jakiego od wieków dawnych rozszerzona stara grecko-rosyjska wiara w krajach Korony Polskiéj i W. Ks. Litewskiego od dawna niesłusznie doznaje.“ Jako przykład tego niesłychanego uciśnienia przytacza na pierwszem miejscu powrót do Unii ostatnich trzech dyecezyi ruskich: lwowskiéj, przemyskiéj i łuckiéj.

Jakiemi gwałtami to nawrócenie się dokonało, opowie-

---

[1]) Bantysz Kamieński, l. c. str. 159—162. Hramota cara znajduje się tam dosłownie. — [2]) Archiwum ksks. Czartoryskich: Akta duchowne za Augusta II. t. II nr. 13, 20, 36 i 58 i Monumenta Poloniae hist. Theinera t. IV, str. 60 i 61.

dzieliśmy przy innéj sposobności, powtarzać tu tego nie będziemy. Nie zadał on sobie wogóle pracy, aby jakikolwiek wypadek mniemanego gwałtu dowodami poprzeć. Memoryału więc jego na seryo brać nie możemy. Wogóle czyni on wrażenie, że w oczach kniazia każde nawrócenie się jakiegokolwiek schizmatyka do unii uchodziło za gwałt sumienia ze strony unitów lub łacinników. Ztąd też oburza się na ustawę sejmu r. 1716, zabraniającą surowo apostazyi od Kościoła łacińskiego, lub od unii do herezyi lub schizmy i żąda, aby ta ustawa była zniesiona i aby dyzunici z wyznawcami Kościoła katolickiego pod względem praw politycznych byli zrównani. Chce nawet dla siebie, mimo że go dotąd rząd polski Biskupem mohilowskim nie uznawał, krzesła w senacie, którego Biskupi uniccy nie mieli, chce dla duchowieństwa schizmatyckiego zwolnienia od podatków i wszelkich ciężarów publicznych, chce, aby w ekonomiach królewskich, w których schizmatycy przeważają, ekonomami byli tylko schizmatycy i aby te wszystkie przywileje na najbliższym sejmie dyzunitom przez stany Rzeczypospolitéj zapewnione były. Ponieważ w tenże czas przybył do Moskwy w poselstwie od dworu polskiego Chomentowski, wojewoda mazowiecki, skorzystał car z téj okazyi i nie tylko ustnie nagadał mu dużo o ucisku dyzunitów w Polsce, ale jeszcze wręczył mu od siebie list do króla w tymże przedmiocie, wyliczając w nim wszystkie cerkwie, które w ostatnich latach od schizmy do unii przeszły, a które, zdaniem jego, gwałtem do tego zmuszone były. Prócz tego posłał królowi przez swego ambasadora w Warszawie, ks. Dolhorukowa memoryał kniazia Sylwestra Czetwertyńskiego; polecił ambasadorowi, aby się domagał zatwierdzenia przez sejm swobód religijnych dyzunitom, aby wymógł komisyą, którąby zażalenia w memoryale wyłuszczone zbadała i przywiléj królewski dla Czetwertyńskiego na władyctwo mohilowskie.

Względy polityczne przemogły tą razą na dworze polskim. Przywilejem, wydanym w listopadzie r. 1720, wskrzesił król biskupstwo mohilowskie, uznał Czetwertyńskiego biskupem mohilowskim, zapewnił dyzunitom spokojne używanie swobód, dawniejszemi konstytucyami zagwarantowanych, nietykalność ich archimandryi, klasztorów, bractw, cerkwi parafialnych wraz z ich majątkami i wreszcie wszystkim urzędom krajowym zalecił, aby się do tego przywileju ściśle zastósowały[1]). Pomimo uzyskania tak wielkich korzyści nie uspokoili się schizmatycy polscy. Rząd polski sam w części temu był winien, że cierpiał wśród nich znanych wichrzycieli moskiewskich, których urzędowem zadaniem było mącić wodę. Rudakowski, mający wyłączną misyą referowania do Petersburga o krzywdach dyzunitów, korzysta z najmniejszego wybryku osób prywatnych przeciw nim i donosi o wszystkiem swemu dworowi, aby dłuższy czas milcząc, nie wydał się opieszałym, strojąc każdy wypadek w barwy przerażające. Gdy mu się nikt dobrowolnie ze skargą na unitów nie zgłasza, sam do tego pobudza i namawia. Do Brześcia litewskiego zjeżdża np. i nakłania mieszczan, aby mu „żałobę" podali, że są przymuszani do unii. Otrzymawszy tę żałobę, łączy z nią od siebie inną na Arcybiskupa połockiego, na Godebskiego, Biskupa pińskiego i Rupniewskiego, Biskupa łuckiego, i wysyła ją do ambasadora rosyjskiego w Warszawie i do nuncyusza[2]). Nuncyusz papiezki zakomunikował biskupom oskarżonym skargi na nich odebrane, celem dojścia prawdy. Ostatnie skargi Rudakowskiego poparł także Czetwertyński, władyka mohilowski, w liście do cara. List jego zdecydował cara, że znowu przerwał milczenie i odezwał się do Augusta d. 2 maja r. 1722 z pogróżką, że jeżeli król nie powściągnie gnębicieli prawosławia, tedy on sam pomsty na nich poszuka. W szczególności żądał komisyi dla zbadania słuszności skarg pokrzywdzonych. Ambasadorowi swemu polecił, aby téj sprawy na najbliższym sejmie przypilnował, a Rudakowskiemu kazał objeżdżać Białą Ruś i Litwę, aby na miejscu zbierał dowody i z niemi przed komisyą, którą król August wyznaczy, się stawił[1]).

Piotr W. popadł w taki gniew przeciw unitom, łacinnikom i rządowi polskiemu wskutek niekończących się skarg Rudakowskiego i władyki Czetwertyńskiego, że aż w Rzymie u Stolicy Apostolskiéj szukał pomocy przeciwko mniemanym polskim gnębicielom schizmy (r. 1722). Czy mu Stolica Apost. odpowiedziała co na jego kwerele, nie wiemy. Król August tymczasem wezwał skutkiem listu Piotra i memoryału, jaki mu wręczyli ihumeni klasztorów: pińskiego i kupiatyckiego, Biskupa pińskiego przed sąd swój, zganił mu nieumiarkowaną gorliwość i do oddania schizmatykom dwóch wspomnianych klasztorów zmusił. Za to tem stanowczéj i z tą większą godnością odpisał Piotrowi W. na jego list z 2 maja. Oświadcza mu, że Polska dopełniała zawsze wiernie traktatów międzynarodowych, że podobnież i on przez cały czas rządów swoich rzetelnie wykonywał traktat wieczysty, że w tym celu dał tak w. hetm. litewskiemu, jak starostwom litewskim zalecenie, ażeby nigdzie nie dopuszczali krzywdy dyzunitów, że nigdy ukarać nie zaniedbał przekonanych o winie, jak tego nowy dał dowód na Biskupie pińskim, że jednak krom wypadku pińskiego o żadnym innym z pomiędzy wspomnianych w liście carskim nie wie, że mu nikt z poddanych jego się nie skarżył i dla tego nie widzi potrzeby ustanawiania żądanéj przez cara komisyi i przypuszczania do niéj komisarza zagranicznego (Rudakowskiego), tem bardziéj, że kto się pokrzywdzonym czuje, ma otwartą drogę prawa. O komisyi, wymaganéj przez cara, dodaje jeszcze bardzo słusznie, że jak sam nie rości pretensyi do utrzymywania w Moskwie swego komisarza dla dochodzenia krzywd, spotykać tam mogących współwyznawców jego, ażeby uniknąć okazyi do nieprzyjemnych z sąsiednim państwem zatargów, tak też we własnym kraju zagranicznego komisarza cierpieć nie może[3]).

Odpowiedź Augusta II może między innemi służyć za dowód, jak rzadko i mało uzasadnionemi były te wszystkie skargi i żale na ucisk dyzunii w Polsce, które tak często przez cały niemal ciąg panowania Piotra W. agenci jego przed nim wytaczają i z któremi znowu Piotr na dworze polskim się odzywa. Za rzeczywistą krzywdę, któréj jednak nigdy rząd polski nie wyrządzał, lecz chyba osoba prywatna, świecka czy duchowna, ze źle zrozumianéj gorliwości, zawsze spotyka ze strony rządu zasłużona kara krzywdziciela, ilekroć ta krzywda do kognicyi jego dochodziła. W systemie rządu polskiego nie leżało gnębienie jakiegokolwiek wyznania religijnego, a więc i schizmy. Nie miała schizma w Polsce wraz z dysydentami w wieku XVIII pełni praw politycznych na równi z katolikami, ale gdzież wówczas inaczéj było w całéj Europie! czy nie stokroć gorsze były w téj mierze stosunki w Moskwie i państwach protestanckich, że tylko wspomnimy Anglią i Szwecyą? Albo czyż w praktyce lepiéj jest po dziś dzień czy to w Moskwie, czy w krajach protestanckich pomimo liberalnych na papierze ustaw? Że zaś niekiedy zdarzały się prywatne wybryki ze strony katolickiéj przeciw innowiercom, pytamy znów, czyż ich nie było po stronie innowierców a w szczególności po stronie schizmatyków, i czyż po jednéj i po drugiéj stronie były do uniknienia, gdy agenci i intryganci cesarscy nie-

---

[1]) Bantysz Kamieński l. c. od str. 163 do 194. Przywiléj Augusta II znajduje się tamże na str. 199. — [2]) L. c. str. 195 zarzuca Biskupowi Godebskiemu, że przymusił do unii monaster bracki w Pińsku, cerkiew parafialną św. Teodora tamże, w okolicy Pińska monastery kupiatycki i nowodworski i 20,000 (?) w pow. pińskim. —

[1]) L. c. str. 204 i nast. — [2]) L. c. str. 212—217. — [3]) L. c. str. 222—224 i str. 249—252.

zgodę i nienawiść z urzędu między unitami a dyzunitami siali i utrzymywali?

Ale i o tem nie zapominajmy, że tych wybryków ze strony katolickiej i unickiej mniej daleko było, aniżeliby na pierwszy rzut oka z referatów agentów carskich i z memoryałów cara wnosić można. Napomknęliśmy już na innem miejscu i powtarzamy to tutaj, że agenci moskiewscy wraz z carem każde nawrócenie dyzunitów do unii wystawiają jako akt gwałtu i krzywdy, prawosławiu wyrządzonéj, bez względu na to, jakim sposobem kto się nawrócił. Że bez wpływu moralnego, bez pouczenia, bez misyi itp. środków takie nawracania, zwłaszcza w większéj liczbie się nie odbywały, to rzecz naturalna; ale już taki wpływ nie miał łaski w oczach Moskwy, już on w jéj wyobrażeniach za gwałt i ucisk nieznośny uchodził dla tego, że Piotrowi w interesie politycznym państwa jego zależało bardzo na tem, aby liczba schizmatyków w Polsce nie tylko się nie zmniejszała, ale aby rosła i aby się tem samem pomnażała liczba zwolenników i przyjaciół caratu. Ta była myśl przewodnia cara, gdy się narzucał na opiekuna i protektora schizmy w Polsce, i tą myślą rządzili się wszyscy następcy jego do końca wieku XVIII, nie wypuszczając z ręki odziedziczonego po Piotrze protektoratu nad schizmatykami polskimi.

KRONIKA
DYECEZALNA I ZAGRANICZNA.

Poznań. „Kuryer Pozn.“ otrzymał z najlepszego źródła wiadomość, że J. E. ks. Kardynał Prymas nie pisał do cesarza niemieckiego z prośbą o pozwolenie powrotu na stolicę prymasowską — gdyż podczas prowizoryum powrót jest niemożebny — i że pozew sądu wałeckiego rzeczywiście Jego Eminencyi został wręczony. Sądzimy, że pierwsza część tego doniesienia jest tak zrozumiałą, iż komentarza nie potrzeba. Mamy także do zanotowania kilka faktów, stwierdzających dość ogólne zresztą mniemanie, że w stosunkach kościelnych nastąpi zmiana na lepsze. Minister Puttkamer w mowie, wygłoszonéj na uroczystości szkolnéj w Coeslinie, oświadczył wyraźnie, że pod względem politycznych i religijnych zasad na zupełnie odmiennem od swego poprzednika Falka stoi stanowisku, i że właśnie dla tego został zaszczycony zaufaniem cesarza i ks. Bismarcka. Zmiana tak zasadnicza w ministerstwie musiała być przedsięwziętą w zamiarze zmiany polityki w sprawie Kościoła i szkoły. Innym faktem, przemawiającym za tem, że w téj chwili jest pewne prowizoryum, jest to, że w dyecezyi osnabryckiéj upłynął z d. 31 lipca rb. rok od śmierci Biskupa Beckmanna, a pomimo, że ustawa o zarządzie opróżnionych biskupstw pozwala na zamianowanie komisarza rządowego do administrowania majątkiem kośc., odroczono tę sprawę do 1 stycznia r. 1880. W porównaniu do powyższych drobnym jest wprawdzie wypadek, o którym donosi „Kuryer“, że urzędnikom, zatrudnionym w biurach p. Perkulina, król. komisarza do zarządu majątku naszych dyecezyi, oznajmiono, iż odtąd za miesięcznem tylko wypowiedzeniem mają zatrudnienie, zawsze jest charakterystycznym, bo zapowiadającym zmianę. Nie brak wprawdzie z drugiéj strony scen i widowisk, przypominających walkę kulturną, lecz je kłaść należy na karb zagorzałych urzędników liberalnych, i przypisać téj okoliczności, że ustawy dotychczas nie zostały a pewnie i nie mogły być zawieszone. — Z wydarzeń kościelnych w naszych dyecezyach zaznaczamy, że ks. Heinricht, prebendarz w Kościanie i dwóch prowizorów, Schmidt i Weigt, skazani zostali policyjnie za odprawienie procesyi Bożego Ciała w sam dzień uroczystości na 3 m., kary, gdyż z kaplicy P. Jezusa w ten dzień nie wychodziła nigdy procesya. Ksiądz i prowizor Weigt oddali sprawę pod rozstrzygnięcie sądu, p. Schmidt karę zapłacił. — W Sobótce, gdzie umarł w r. b. ks. Bujina, zachorowało od razu i niebezpiecznie 18 ludzi dominialnych wskutek jedzenia niezdrowego mięsa. Jeden z sąsiednich proboszczy ulitował się nad duszami tych ludzi i pospieszył ich opatrzyć Sakramentami śś. na drogę wieczności, dwóch jednak już przed jego przybyciem umarło. Oskarżony za to, uwolniony został przez sąd pleszewski jedynie z tego powodu, że nie był przybrany w szaty duchowne (mit dem Ornat), a więc nie spełniał funkcyi urzędowych. Jest to, jak słusznie mówi „Germania“, jeden z najstraszniwszych (horrend) wypadków w walce kulturnéj — 16 ludzi czeka śmierci każdéj minuty, ksiądz nie wezwany przez nikogo, chrześciańską miłością wiedziony, spieszy do łoża śmierci i za to zostaje oskarżony i mógłby był, gdyby sąd był uznał tę posługę za czynności duchowne, co był powinien uznać, bo tu o ubiór nie chodzi, być skazanym za każdego chorego na 300 m., a więc około 4800 m. kary lub 480 dni więzienia!

Ziemie Polskie. Biskup lubelski, ks. Walenty Baranowski, schorzały od dość dawnego czasu, rozstał się z tym światem 12 bm. Mógł to być najzacniejszy kapłan, najpoczciwszy człowiek, lecz na stanowisku Biskupa wcale nie odpowiedni, bo słaby nadzwyczaj. W świeżéj jeszcze mamy pamięci okólniki jego, jakie wydał pod naciskiem rządu moskiewskiego do duchowieństwa dyecezalnego, zakazujące nieść unitom wszelką pomoc duchowną i udzielać im Sakr. śś. Trzeba wiedzieć, że ostatnie szczątki unitów głównie w dyecezyi lubelskiéj zamieszkiwały. Ileż przez to szkody wyrządziło się duszom! Ks. Biskup Baranowski urodził się 1806 w Sławkowie, w pow. olkuskim. W r. 1834 otrzymał święcenie kapłańskie w Zgromadzeniu Pijarów, do których wstąpił. W 1857 konsekrowany był przez śp. Arcb. Fijałkowskiego na Biskupa, a 1871 objął zarząd dyecezyi lubelskiéj naprzód jako administrator, a potem jako Biskup dyecezalny. Dbały był o ozdobę świątyń. Niech mu Bóg będzie miłościw! Co się stanie z dyecezyą lubelską, Bóg tylko wie. Zapowiadano już dawniéj na administratora ks. Sobolewskiego, delegata w Petersburgu — lichą osobistość. Ze względu na Unią rząd będzie się starał niezawodnie postawić na czele dyecezyi człowieka, któryby mu dopomagał do zadławienia zupełnego Unii, a zapewne i do utorowania schizmie drogi pomiędzy łacinnikami. Nadziei i widoków na lepsze dla uciśnionéj wiary katolickiéj w Rosyi nie ma żadnych. — W ostatnim czasie pisano znów dużo o bliskiem zawarciu konkordatu pomiędzy Stolicą Apost. a Rosyą. „Pol. Corr.“ zapewnia, że te pogłoski co najmniéj są przedwczesne, że od samego początku rokowań zbyt wiele okazało się trudności, aby je tak wnet można załatwić. Nam wogóle niepodobna wierzyć, aby do jakiéjkolwiek ugody przyszło pomiędzy Rzymem a Rosyą. Za nadto znane są zamysły caratu co do Kościoła katolickiego w dzierżawach swych, aby się można łudzić jakąś zgodą i zanadto w Rzymie znaną jest perfidya Rosyi, aby tak łatwo zdecydowano się tamże do jakiegoś układu.

Niemcy. Towarzystwo Görresa, istniejące od stycznia r. 1876, odbyło w Monachium, jak już wspominaliśmy, 12 i 13 bm. doroczne walne zebranie. Zjechało się przeszło 200 członków, reprezentantów niemieckiéj inteligencyi katolickiéj ze wszystkich stron Niemiec. Na pierwszem posiedzeniu, pod przewodnictwem bar. v. Hertling odbytem, odczytano sprawozdanie z czynności zeszłorocznych Towarzystwa. Liczy ono obecnie 2026 członków; w ostatnim czasie przystąpili doń Biskupi: ze Spiry, Ehrler, z Fryburga w Badenii, Kübel i z Monachium, Steichele. Dochodów miało to Towarzystwo w r. z. 19,918 m., a rozchodu 12,238 m. Z czynności zeszłorocznych podniosło sprawozdanie adres, wystosowany do Papieża Leona XIII, a wyjaśniający cele stowarzyszenia; udział w jubileuszu ks. Biskupa wrocławskiego przez wydanie znakomitego dzieła ks. Franza o małżeństwach mieszanych w Prusach a głównie na Śląsku, oraz udział w podarunku, ofiarowanym ks. Hergenröther, zaszczyconemu godnością kardynalską wskutek zasług, położonych na niwie kościelnéj nauki. Towarzystwo wydało drukiem sprawozdanie za rok 1878 wraz z mowami, wygłoszonemi na walnem zebraniu, odbytem zeszłego roku w Kolonii. Inne dzieło dra Falka z Mombach, badacza historyi średniowiecznéj kultury, o zasługach Kościoła około sztuki drukarskiéj, niezadługo wyjdzie. Wydrukowano także tłomaczenie węgierskie mowy prof. dr. Simar o zabobonach i przygotowano do druku tłomaczenie francuzkie studyum dr. Haffnera o Lessingu. Podjęte z polecenia Towarzystwa przez dr. Bardenhever, pry-

watnego docenta w Monachium, opracowanie libri de causis, książki szkolnéj, używanéj w średnich wiekach, którą św. Tomasz zużył i komentował, nie mogło być dokonane, praca jednak znacznie postąpiła naprzód. Towarzystwo utrzymywało na uniwersytecie w Wyrcburgu księdza z kolońskiéj archidyecezyi, Alojzego Führera, poświęcającego się studyom indyjskim. Kapłan ten otrzymał nagrodę za rozprawę „o wzmiankach Pisma św. w indyjskich księgach praw“ i tytuł doktora. Ks. Führer pracuje obecnie nad „etyką starych Indyan według źródeł indyjskich,“ do czego mu rząd angielski dostarczył manuskryptów sanskryckich. Dzieło to traktować będzie w 3 oddziałach o moralności wedyjskich Aryjczyków, o obyczajach Indyan w czasie wykształconéj kultury bramińskiéj i moralności Indyan w czasie Buddaizmu — na Wielkanoc 1880 będzie gotowem do druku. Ks. Woker z Halli zajęty opracowaniem historyi północno niemieckich misyi Franciszkańskich saskiéj prowincyi św. Krzyża, która będzie drogocennym przyczynkiem kościelnéj historyi w półn. Niemczech po reformacyi, otrzymał zasiłek pieniężny na wydanie tego dzieła. Z polecenia Towarzystwa podejmie się radzca archiwalny dr. Aleksander Kaufmann w Wertheim napisania o Tomaszu z Cantimpré, Dominikaninie i pisarzu 13 wieku. Zarząd poczynił także stósowne kroki do założenia „czasopisma dla historyi.“ Pierwszy zeszyt tego pisma, które w kwartalnych poszytach p. tyt. „Historisches Jahrbuch“ będzie wychodziło, okaże się 1 stycznia r. p. Redakcyi podjął się dr. Hüffer, docent prywatny historyi na akademii monasterskiéj. Zarząd przygotowuje także wydawanie Słownika o państwie, „Staatslexicon.“ Prawdziwie wielki plon prac i usiłowań! Cieszyć się tylko można, że w Niemczech, gdzie jest źródło przewrotnéj filozofii, walczącéj przeciwko wszelkiéj pozytywnéj wierze, gdzie jest cały legion uczonych, walczących piórem przeciwko Kościołowi, fałszujących i wykrzywiających ku swym celom wszelką naukę, zabrali się katolicy do zneutralizowania tego szkodliwego prądu. Po odczytaniu sprawozdania wniósł dr. Haffner o wysłanie adresu do Kard. Hergenröthera, w którym uczczono niemiecki naród, niemiecki Kościół i niemiecką naukę, a który najgorliwszym był członkiem Towarzystwa i autorem pierwszéj jego publikacyi. Wniosek ten przyjęto. — Wieczorem odbyła publiczną sesyą historyczna sekcya. Przewodniczył znany historyk kościelny dr. Gams, Benedyktyn. Dr. Gams proponował wydanie „Germania sacra,“ któraby obejmowała historyą wszystkich niemieckich Biskupstw, a właściwie Biskupów, co do ich działania w Kościele, państwie, sztuce, literaturze i dobroczynności. Dzieła takiego dotychczas Niemcy nie posiadają, podczas gdy wszystkie niemal kraje mogą się niem poszczycić. Dzieło to może obejmować 25—30 tomów i najpóźniéj w 30 latach będzie gotowe. Jest to bardzo piękny projekt, byle tylko Niemcy katolicy wbrew historyi nie chcieli anektować biskupstw nieniemieckich. Dr. Gams bowiem proponował także zabór do téj księgi biskupstwa chełmińskiego i warmińskiego. Zkąd te biskupstwa przychodzą do Germanii sacra, tego nie rozumiemy. Po dyskusyi, w któréj proponowano założyć regesta dla pojedyńczych biskupstw, uchwaliła sekcya, aby na przyszłem zebraniu zarząd zdał o téj rzeczy sprawę. Następnie dr. Hüffer zdawał sprawę z zabiegów i starań co do wydawania „historycznego rocznika.“ Programem tego pisma będzie: w ocenianiu historyi kościelnéj i świeckiéj strzedz kościelnego prawowiernego stanowiska, zachowywać objektywną, ściśle naukową postawę, z wykluczeniem tendencyjnéj polemiki. Pierwszy poszyt będzie wydany w 10 arkuszach na Nowy Rok. Abonament roczny wynosić będzie 12 m. — Nazajutrz odbyła sesyą sekcya filozoficzna. Dr. Bardenhever miał wykład o liber de causis, wspomnionym powyżéj i stanowisku św. Tomasza do téjże książki. Prof. dr. Schmid (Eichstätt) wyjaśniał kwestyą, w jaki sposób należałoby dzisiaj nawiązać nić z średniowieczną filozofią i wykazywał, jak ten związek zasadniczo i metodycznie jest konieczny. Jeśli jest jeszcze droga, na któréjby można świat wykształcony, nowoczesne pogaństwo przyprowadzić do Kościoła, przepaść pomiędzy wiedzą a wiarą zapełnić, to nią może być tylko droga spekulatywno-apologetycznéj teologii. Obecnie przygotowuje się powrót pozakościelnéj filozofii do Arystotelesa, gdzie dużo jest punktów stycznych. Również i kwestyą socyalną starają się dzisiaj usunąć na filozoficznéj drodze i nauce Arystotelesa o państwie dawną przywracają chwałę. Średniowieczna zaś nauka o państwie nie jest niczem innem, jedno schrystyanizowaną nauką Arystotelesa. Chodzi o przyłożenie ręki do téj restauracyi. Projektu wydawania czasopisma dla filozofii zarząd sekcyi nie uznał w téj chwili za odpowiedni. Wniosek, aby wydano na nowo teologiczną i filozoficzną Summę św. Tomasza z zrewidowanym krytycznie tekstem i z dodaniem komentarza, został przychylnie przyjęty. — Na drugiem walnem posiedzeniu miał profesor dr. Alojzy Schmidt z Monachium wykład filozoficzny o trzech mężach, stanowiących najświetniejszy peryod Monachium: Schellingu, Baaderze i Görresie, i wyjaśniał ich zapatrywania i zasady filozoficzne, złożone w ich dziełach. Profesor Bach mówił jeszcze o abusus terminorum, a w końcu zawiadomił przewodniczący zebranie, że na konkurs, rozpisany przez Towarzystwo (Historya niem. filozofii od Kanta aż do chwili obecnéj), nikt pracy nie przysłał i że dla tego termin przedłużono do końca marca r. 1880.

Na zebranie duchowieństwa obydwóch dyecezyi monasterskiéj i paderbornskiéj przybyło do Monasteru 13 b. m. 581 księży. Przedmiotem obrad były głównie: sprawa szkólna, prawa majowe i wybory do sejmu. Cechą wybitną tych narad był zapał i stanowczość w bronieniu i nadal praw i wolności Kościoła, nie zamącił ich zaś żaden fałszywy ton. W sprawie szkólnéj przyjęto rezolucyą téj treści: że jeśli religia chrześciańska ma być ludowi zachowaną, to trzeba zwrot uczynić w dziedzinie nauki i wychowania, które liberalizm bez wiary popchnął na tory bezbożności. Duchowieństwo tedy postanawia przedstawić ministrowi Puttkamerowi smutne położenie szkoły ludowéj i prosić go o usunięcie tych przeszkód, które organom Kościoła katol. stawiane bywają przy udzielaniu i kierowaniu nauką religii. W sprawie zaś ustaw majowych postanowiono ze względu na to, że Kościół nie jest podległy nawet co do zewnętrznego swego ukształcenia prawom państwa i że państwu nie wolno jednostronnie bez porozumienia się z Kościołem regulować swego stosunku z Kościołem, przesłać petycyą zaraz na początku sesyi do obydwóch Izb sejmowych o zniesienie ustaw majowych, przyczem raz jeszcze ma być oświadczonem, że Kościół nigdy i nigdzie podobnym prawom się nie poddał. Co do wyborów uchwalono wobec zapowiedzi zwrotu dzisiaj silniéj jeszcze jak kiedykolwiek popierać kandydatów centrum.

Rzym. Nominacya Mgra Czackiego, sekretarza Kongregacyi św. do spraw nadzwyczajnych kościelnych, nuncyuszem w Paryżu, sprawiła ogólnie wielkie wrażenie z tego głównie powodu, że poraz pierwszy od bardzo dawnego czasu nie Włoch obejmuje tak wysokie, pierwszorzędne stanowisko w dyplomacyi kościelnéj, a nadto że kapłan ten jest Polakiem. Dzienniki francuzkie, zwłaszcza katolickie i konserwatywne, bardzo sympatycznie przyjęły tę nominacyą. „Figaro“ i „Defense“ poświęcają temu wypadkowi artykuły, z nadzwyczajnemi pochwałami wyrażają się o naszym rodaku i widzą w tem zadatek wielkiego przywiązania Stolicy Apostolskiéj do Francyi, że w tak trudnéj chwili, kiedy radykalizm wszystkiemi siły uderza na Kościół, tak znakomitego męża przysyła jako swego reprezentanta. Prywatne nasze informacye potwierdzają to wszystko, co dzienniki francuzkie piszą pochwalnego o ks. Czackim. Ponieważ Mgr. Czacki powołany jest do odegrania w najbliższym czasie wielkiéj roli, czytelnicy nasi ciekawi są szczegółów z jego przeszłości. Nie mogąc powtarzać tego wszystkiego, co piszą dzienniki francuzkie, ograniczamy się na ważniejszych rzeczach. Ks. Czacki jest synem hr. Wiktora Czackiego i księżnéj Pelagii z Sapiehów, spokrewnionéj z Branickimi. Zamieszkuje u ciotki swéj hr. Branickiéj, zamężnéj ks. Odescalchi, wprost naprzeciwko pałacu Colonnów na placu św. Apostołów. W dojrzalszym już wieku

zdecydował się poświęcić stanowi duchownemu, przyczem miał znakomitego doradzcę i kierownika w ks. Semeneńko. Zanim osiadł w Rzymie, mieszkał przez kilka lat w Paryżu, gdzie pozawięzywał liczne stosunki ze znakomitościami francuzkiemi. Pierwsze znaczniejsze miejsce, na której go powołano w Rzymie, był sekretaryat studyów, w którym to urzędzie wielki brał udział w organizacyi wolnych uniwersytetów francuzkich. Następnie pracował w sekretaryacie stanu pod Kard. Antonellim. Gdy Kardynał rozdzielił w tym sekretaryacie sprawy zagraniczne od kościelnych, powołał go do kierownictwa temi ostatniemi jako sekretarza Kongregacyi nadzwyczajnych spraw kościelnych. Po śmierci Antonellego był prawą ręką Kardynała Simeoniego, który po powrocie z Madrytu, objąwszy sekretaryat stanu, nie był dostatecznie obeznany z biegiem spraw. Wpływ jego i znaczenie wzmogły się przy Kardynale Franchi, który był wielkim jego przyjacielem, a od roku jest przy boku Kard. Niny. Na tem stanowisku oddał wielkie usługi Kościołowi we wszystkich ważniejszych negocyacyach i sprawach, jakie się w ostatnim czasie załatwiły. Ma to być kapłan wielkiej nauki i olbrzymiej pracy, nadto ujmujący swą powierzchownością i taktem. Liczy niespełna lat 50; wątły na pozór i wysmukły, uderza w swej postawie niezwykłą dystynkcyą, fizyonomią wyrazistą, wzrokiem inteligentnym i pełnym siły. Rysy jego twarzy delikatne i sympatyczne; mówi wszystkiemi prawie językami europejskiemi, a po francuzku tak wytwornie jak Paryżanin. Uważano go zawsze w Rzymie za jednego z najznakomitszych prałatów rzymskich. Kapłan takich zdolności, dyplomata takich przymiotów będzie umiał godnie reprezentować Stolicę Apostolską i nie mało, jak tuszymy, przysporzy zaszczytu i uroku narodowi polskiemu.

Z Teologii Pastoralnéj.

Dozory kościelne w dyecezyach naszych niepomne na swój charakter katolicki i sumienie, niepomne na zalecenie Piusa IX, aby w duchu zasad kościelnych resp. prawa kanonicznego majątkiem kościelnym zarządzały, dopuszczały się rozmaitych nadużyć, za które, jak odpowiedzą przed sumieniem i Bogiem, nie wiemy. Rozliczne tego rodzaju błędy i przestępstwa dozorów już wytykano. Nie poruszano zaś jeszcze jednej, może najważniejszej sprawy, a to szafowania majątkiem proboszczowskim, beneficyalnym tam, gdzie parafie są osierocone. Znane nam są wypadki, że w tego rodzaju parafiach dozory kościelne zużywają dochody proboszczowskie na rozmaite cele, opłacają z nich swoje fatygi, biorą na wydatki na potrzeby kościelne, a wreszcie opłacają wszelkiego rodzaju restauracye i budowle, pomimo że nie pleban, lecz patron i parafia są zobowiązane do onus fabricae. Przypadków takich moglibyśmy naliczyć kilka, o ile wiadomości naszéj doszły. W jednéj z parafii osieroconych, w której patronem jest Najprzew. Arcypasterz i w której onus fabricae spoczywa na patronie i parafii, rozporządził niedawno jeszcze król. komisarz, aby nowo wybudowaną oborę zapłacił dozór kościelny z dochodów proboszczowskich za patrona i parafią. Dozór przychylił się do tego, a z parafii nikt przeciw temu nie zaprotestował. Cóż na to powiedzieć ze stanowiska prawa kanonicznego i prawa o zarządzie majątkiem kościelnym z d. 20 czerwca 1875?

O d p. Zachodzi tu wyraźna alienacya dóbr kościelnych, zakazana surowemi prawami kościelnemi i ściągająca na każdego, kto jéj się dopuści, karę ekskomuniki. Dochodami probostwa wakującego rozrządzać nie wolno ani dozorom kościelnym, ani król. komisarzowi i nie wolno ich używać na cel inny. Powinny one być składane na fundusz osobny na t. z. dotem beneficii. Dochody probostwa należą wedle prawa kanonicznego do immobiliów, których używać na inny cel nie wolno „sine solemnitatibus", tj. bez zezwolenie Biskupa dyecezalnego, który ze senatem swoim dać je może, albo odmówić. „Alienatio bonorum ecclesiae sine justa causa et debita solemnitate, est prohibita triplici jure, scilicet jure divino, jure civili et jure canonico... Alienari prohibentur immobilia et pretiosa mobilia Deo dicata... Sic etiam veniunt nomine immobilium census et a n n u i r e d d i t u s, ut expresse habetur in Clem. E x i v i § C u m q u e a n n u i r e d d i t u s, de Verborum significatione, his praecisis verbis: C u m q u e a n n u i r e d d i t u s i n t e r i m m o b i l i a c e n s e a n t u r a j u r e." Ferraris Prompta biblioth. v. Alienatio art. I, 1, 3, 5. Przekraczających to prawo spotyka większa ekskomunika, latae sententiae samemu Papieżowi zastrzeżona (Conc. Trid. sess. XXII c 11 de ref.) „Tam alienantes quam alienata recipientes et subscribentes incurrunt excommunicationem majorem." Extravag. A m b i t i o s a e. Zamiana zaś sama, podjęta bez zezwolenia władzy duchownéj, in foro externo żadnego nie ma znaczenia. „Talis alienatio facta non servatis requisitis solemnitatibus ipso jure est nulla adeoque rescindenda.... Et haec nullitas, seu invaliditas est intelligenda pro foro externo." (Ferraris pr. bibl. v. Alienatio art. VI. 1. 2) — Co do sumienia członków dozoru, którzy na tę alienacyą pozwolili, dodajemy klauzulę prawa: „Ab hac tamen censura incurrenda excusantur alienantes et cooperantes ex i g n o r a n t i a j u r i s vel facti, dummodo talis ignorantia non fuerit crassa vel supina" (l. cit. art. VI, 5).

Pokazuje się z tego, że pojmowanie dozorów kościelnych, jakoby bezwzględnie szafować mogły majątkiem kościelnym, jest mylnem, a nawet grzesznem. Dochody osieroconego probostwa powinny pozostać nietknięte, powinny się kapitalizować. Tu oczywiście przywłaszczają sobie parafianie i patronowie własność kościoła i dochody beneficii z krzywdą samego kościoła. Kiedy stawiono takie żądanie do dozorów, co najmniéj były one powinny udać się do swego księdza dziekana po radę i wskazówkę. Gdzie zaś i tego już nie ma, tam każdy sąsiedni proboszcz niezawodnie wskazówkę i radę udzieli, aby nie było pokrzywdzenia kościelnego prawa.

Nie możemy się też nigdzie tego doczytać w prawie o zarządzie majątkiem kościelnym z 20go czerwca 1875, aby podobne szafowanie majątkiem kościelnym było dozwolone. Jak dzisiaj dozory kościelne sięgają po skapitalizowane i kapitalizować się mające dochody beneficii, tak któż ręczy, że jutro nie sięgną po role, kapitały i legaty? Prawo rzeczone mówi wyraźnie w § 8: „Die Rechte der jeweiligen Inhaber an der zur Besoldung der Geistlichen und anderer Kirchendiener bestimmten Vermögensstücken werden hierdurch nicht berührt." Prawo tu wyraźnie osłania opieką majątek, z którego płynie dochód dla beneficyanta. Nie ma go dzisiaj rzeczywiście, to jest zawsze idealny, dopóki probostwo prawnie zniesione nie zostało. Nadto podług § 21, 3, prawa z 20 czerwca 1875 potrzeba do podobnego użycia zezwolenia rady parafialnéj: „Bei ausserordentlicher Benutzung des Vermögens, welche die Substanz selbst angreift." Tu oczywiście narusza się substancya majątku, bo się zużywa kapitał, który ma kiedyś służyć na utrzymanie proboszcza. Z tego też powodu sądzimy, że zażalenie, zaniesione przez ksks. dziekanów do prezydenta rejencyjnego przeciw król komisarzowi i dozorowi kościelnemu, pod tym względem ukróciłoby zachcianki nieprawne.

Jak sobie postąpić powinien pasterz dusz z małżonkami poważnionemi, kiedy zgodę podejmuje? Odpowiada na to z wielką znajomością św. Franciszek Ksawery w liście do O. Barzee: „Nie winujcie nigdy męża w obecności żony, chociażby miał wiele winy. Dopóki żona jest wobec was, wstrzymujcie się z sądem, weźmijcie go na stronę... przypomnijcie mu obowiązki co do zgody i pokoju; ale nie bierzcie zbytecznie żony w obronę, ani stawajcie wobec męża jéj opiekunami.... Toby wprawiło ją w dumę i zarozumiałość i zgody i pokoju byście nie utrwalili. Mężabyście rozdraźnili a żonę rozzuchwalili..... Nigdy jednéj strony nie bierzcie w obronę, ale z cierpliwością i bezstronnością wysłuchajcie obie strony, do zgody je zachęcie, nie rozstrzygając wcale spornéj kwestyi."

Czyby pasterz dusz nie miał prawa odmówić puerperae, która w kilku tygodniach lub miesiącach po ślubie została matką, correctionis causa, błogosławieństwa? O d p. Rytuały odpowiadają na to zgodnie: ad hanc benedictionem jus tantum habent mulieres, quae ex legitimo matrimonio pepererunt, ita ud ad hanc admitti nequeant illae, quae notorie ex adulterio aut fornicatione prolem pepererunt: his enim potius imponenda esset poenitentia publica. (Past. Mechlin. et Prag. — Rit. Leod. — de Herdt s. liturgiae praxis tom III p. 7 nr. 11).

Podobnie mówi Instructio pastoralis Eystettensis (pag. 70): Partus, notorie illegitimus, tanquam effectus causae in Ecclesia abominabilis, talem pro matre favorem non admittit, utpote cui formula benedicendi et gratias agendi praescripta disconvenit; quare tales, quemadmodum etiam puerperae acatholicae, licet parochianae, ab hac sacra ceremonia excluduntur. Podobnie rozstrzygnęła s. Congregatio Concilii na dniu 18 czerwca 1859: Ad benedictionem post partum jus tantummodo habere mulieres, quae ex legitimo matrimonio pepererunt. (Mühlbauer, Decreta authentica I. p. 154).

PIŚMIENNICTWO KOŚCIELNE.

Encyklopedya kościelna, wychodząca w Warszawie pod redakcyą ks. M. Nowodworskiego, jest tak wielkiego pożytku dziełem, że zwrócić na nią uwagę szanownego duchowieństwa uważamy za obowiązek. Jest to w chwili obecnej na polu literatury kościelnej jedno z największych, najgruntowniejszych i najpotrzebniejszych dzieł, jakie się drukują w Polsce. Ks. Nowodworski wziął za podstawę do swej pracy słownik kościelny Wetzera i Weltego, wydany w r. 1847, nad którym czasu swego pracowały wszystkie wielkości literackie w Niemczech, znane z katedr akademickich i wielkich płodów pióra, jak Alzog, Phillips, Görres, Hefele, Dollinger, Staudenmayer i wielu innych. Wszystko, co wchodzi w zakres nauk teologicznych, począwszy od filozofii i Introdukcyi do Pisma św., wszystkie gałęzie teologicznej wiedzy, liturgii, prawa kościelnego i historyi są tam uwzględnione. Ks. Nowodworski uzupełnił to, co potrzebowało po latach 30 uzupełnienia (Niemcy sami uznali dziś za konieczne przerobić i uzupełnić słownik Wetzera i Weltego i tej pracy podjął się profesor w Wyrcburgu a dzisiaj Kardynał ks. Hergenröther), a nadto, uwzględniając polskie stosunki, poskreślał rzeczy interesujące wyłącznie Niemców a za to tyle materyału dostarczył z historyi Kościoła i stosunków polskich, że Encyklopedyą za zupełnie nowe dzieło można uznać, li wyłącznie dla polskiej społeczności zastosowane. Z tego, co dotychczas wyszło na widok publiczny, pokazuje się, że ks. N. z wielką znajomością rzeczy, z wielką umiejętnością i zrozumieniem encyklopedyą układa i ma to szczęście, że wszystkie pióra znaczniejsze, jakie w tym dziale pracują, umiał dla swego dzieła zjednać. Dotychczas wyszło 12 tomów najściślejszego, jaki tylko być może, druku. Każdy tom po 40 zawiera arkuszy i kosztuje tylko dwa ruble. W obecnej chwili znajduje się pod prasą tom XIII, w którym rozpoczyna się litera M. Całe wydawnictwo obejmować będzie mniej więcej 20 tomów. Aby czytelników zachęcić do poparcia tego przedsięwzięcia, wspominamy, że w dotychczasowych tomach dużo znajdą opracowań z historyi Kościoła w Polsce, z ustaw synodalnych, prawa kanonicznego, pióra dwóch braci ksks. Chodyńskich z Włocławka, o zakonach w Polsce, o biskupstwach, archiwach itd. Dalej napotykamy artykuł o Gnieźnie i arcybiskupstwie gnieźnieńskiem, napisany gruntownie przez ks. Polkowskiego na podstawie dokumentów archiwum gnieźnieńskiego, innych autorów artykuły o Długoszu, Ciołku, Gallusie, Grzegorzu z Sanoka, o Świętych polskich itd. Ostatni dotychczas wydany tom XII z literą L. i Ł. od Laterańskie synody do Łyżoczka, obejmuje dużo rzeczy polskich. Zamieszczone tam są obszerniejsze żywoty Arcybiskupów gnieźnieńskich: Kard. Ledóchowskiego, Leszczyńskiego, Lipskiego, Łaskiego, obydwóch Łubieńskich, z bliżej nas obchodzących osób żywoty Libelta Karola, ks. Prałata Likowskiego. Artykuły: Legaci i Nuncyusze w Polsce, Lubuskie biskupstwo (pióra ks. Polkowskiego) zasługują na szczególną uwagę, również obszerny artykuł: Lwowskie arcybiskupstwo, Łask, Łuckie biskupstwo i Liber beneficiorum. Jako dowód, jak obecna Encyklopedya prześciga w literackim kierunku i w notowaniu najświeższych publikacyi encyklopedye zażywające sławy, dowodzi artykuł o Liber beneficiorum. W cenionej encyklopedyi Orgelbrandta (wyd. I) całkiem ten wyraz był opuszczony, chociaż autorowie znać byli powinni Liber beneficiorum Długosza i Liber Łaskiego, nie tylko jako zabytki archiwalne polskie, ale ze wzmianek i opisów literatów polskich. W encyklopedyi kościelnej czytamy artykuł pióra ks. Zenona Chodyńskiego, nie tylko opisujący dokładnie księgę uposażeń Długoszową, ale autorowi nie obcy jest Liber beneficiorum poznański (z czasów Biskupa Lubrańskiego), wspomina o księdze takiej dla dyecezyi kujawskiej, opisuje Liber Łaskiego na podstawie artykułów, niedawno ogłoszonych w pismach czasowych poznańskich i Roczniku ostatnim Tow. Przyj. Nauk poznańskiego. Jak w tym, tak i w innych przedmiotach podziwiać należy olbrzymią pracę szanownych autorów, skrupulatne cytowanie odnośnej literatury, mianowicie polskiej, zużytkowanie najświeższych publikacyi. Wszystkie te zalety stawiają dzieło po nad encyklopedyą Wetzera i Weltego, która jest przestarzałą i niepolską. Takie dzieło nie tylko będzie doradcą i przyjacielem kapłanów, ale wszystkich osób wykształconych.

Innem dziełem bardzo ważnem, przyswojonem literaturze polskiej przez ks. Nowodworskiego, jest **Historya powszechna**, napisana przez dr. T. I. Holzwartha, wychodzącej do tej chwili jeszcze poszytami w języku niemieckim. Jest to historya całego świata w świetle wiecznej prawdy i sprawiedliwości osądzona, nie tylko polityczna i kościelna, lecz dająca obraz działania ducha ludzkiego na wszystkich polach nauki, sztuki, estetyki, literatury. Autor zapatruje się ze stanowiska chrześciańskiego na wszelkie wypadki, historyą świata pojmuje jako przedstawienie walki, staczanej przez wieki pod kierownictwem Opatrzności Boskiej przez ludzkość o królestwo Jezusa Chrystusa przeciwko antychrystowi. W niemieckim języku wyszły dotychczas prawie 4 tomy. Tom 1 obejmuje historyą świata przedchrześciańskiego — najdawniejsze podania o stworzeniu itd.; historyą Asyryjsko-babilońskiego królestwa, Egiptu, Fenicyan, Żydów, Babylońskiego państwa, Asyryjczyków, Indyan, Irańczyków, Turańczyków, Medyi, Persyi, Grecyi i Rzymian. — Polskie opracowanie, jakie wyszło nakładem „Przeglądu katolickiego“ kończy tom I historyą państwa perskiego, ale uzupełnia dzieło Holzwartha wyliczeniem potomstwa synów Noego, główniejszych grup językowych, poszukiwaniami archeologicznemi nad wiekiem rodzaju ludzkiego i historyą Chińczyków. Drugi tom, obejmujący w polskiem tłomaczeniu dzieje Grecyi i Rzymu, ma wyjść z pod prasy w końcu bieżącego roku, a dalsze 4 tomy w ciągu dwóch lat następnych. Ponieważ wiemy, że duchowieństwo nasze dla zalet opracowania dziejów Holzwartha dzieło to w dość znacznej prenumeruje liczbie, zwracamy jego uwagę na polskie tłomaczenie. Dodajemy jeszcze, że druk dzieła Holzwartha rozpoczęty w marcu 1876, przerwany został z powodu choroby i śmierci autora przy 16 poszycie a w połowie 2 tomu i dopiero w październiku 1878 r. dalsze wydawnictwo kontynuować począł, korzystając z rękopismów Holzwartha, wypróbowany w tego rodzaju prac mąż. Do tej chwili dzieje Holzwartha wyszły w 24ch poszytach, stanowiących prawie 4 tomy — 4ty tom przedstawia historyą drugiej połowy średnich wieków od 1125 aż do reformacyi Lutra. Mamy nadzieję, że przedsięwzięcie polskie znajdzie i u nas poparcie. Pierwszy tom w wielkiej 8ce o 500 stronach ścisłego druku kosztuje tylko 1 rub. 20 kop.

DONIESIENIA LITERACKIE.

Na dzieło ks. prałata Likowskiego: „Dzieje Kościoła unickiego na Rusi i Litwie w XVIII i XIX wieku, uważane pod względem zewnętrznych i wewnętrznych przyczyn jego upadku,“ złożyli przedpłatę w ilości 5 m. w Redakcyi:

3. Ks. Chrustowicz z Poznania. 4. Ks. Gałecki z Poznania.

„Przegląd Kościelny“ wciąż jeszcze zapisywać można na poczcie, która ma już obecnie w swym spisie dzienników zamieszczony „Przegląd“ 8 Nachtr. II Abth. Seite 5 sub litera 1. Nr. 39a. Poczta dostarczy także dawniej wyszłe numera.

Spis rzeczy. Encyklika Ojca św. Leona XIII. — Stosunek Piotra W. do Unii w Polsce. (Dok.) — Kronika dyec. i zagr.: Poznań. Ziemie Polskie, Niemcy. Rzym. — Z Teologii Pastoralnej. — Doniesienia.

Redaktor i nakładzca ks. Władysław Jaskulski w Poznaniu. — Drukiem Jarosława Leitgebra w Poznaniu.